

Luk Van Haute

De kat van Takashi Hiraide

Luk Van Haute (1963) studeerde vergelijkende literatuur en cultuur in Tokio en promoveerde in Gent op het proefschrift 'Seventeen' en de jonge helden van Oe Kenzaburo in de Oosterse talen & culturen. Hij schreef recensies en artikelen over Japanse literatuur en film voor dag- en weekbladen, en was gastdocent Japanse taal, cultuur en maatschappij aan de universiteiten van Gent, Leiden en Leuven. In 2000 werd zijn vertaling van Oe's Seventeen & Homo sexualis genomineerd voor de Japanse Noma-prijs voor Literaire Vertalingen. Voor Liefdesdood in Kamara en andere Japanse verhalen (verhalen van meer dan veertig auteurs, van wie een dertigtal nooit eerder in het Nederlands vertaald) ontving hij in 2015 de Filter Vertaalprijs. In 2019 verschenen de vertalingen Romanschrijver van beroep (Haruki Murakami), Buurtsupervrouw (Sayaka Murata), Als katten van de wereld verdwijnen (Genki Kawamura) en De laatste kinderen van Tokyo (Yoko Tawada), alsook zijn non-fictie boek Japan: schetsen uit het leven. 'De kat van Takashi Hiraide' verscheen eerder in iets gewijzigde vorm op de website van Athenaeum Boekhandel.

De kat van Takashi Hiraide

In deze rubriek gaat het vaak over de eerste zin. Laat ik het voor de afwisseling dan even over de laatste hebben. Of toch de voorlaatste: ‘Uit zichzelf zocht ze die plek daar bij het huis met het prachtriet anders zelden of nooit op.’ ‘Ze’ is Pukkie, de kat uit de titel van het boek. De auteur refereert aan en herhaalt bijna letterlijk een eerdere passage: ‘Ze kwam er wel eens langs wanneer ik haar met me meedroeg om boodschappen te doen, maar uit zichzelf zocht ze die plek anders zelden of nooit op.’ ‘Ik’ is de moeder van het jongetje dat de kat houdt. Door met die verwijzing het verhaal af te ronden, benadrukt Hiraide het cruciale belang van deze zin.

Maar wat lezen we bij deze passage in *The Guest Cat*, de Engelse vertaling door Eric Selland? ‘I never go that way on my own except when I go shopping and have my boy along with me.’ Met andere woorden: ‘Ze’ (de kat) is veranderd in ‘I’ (de vrouw) en ‘haar’ (de kat) is veranderd in ‘my boy’. Vanwaar dit frappante verschil, dat tot een wezenlijk betekenisonderscheid leidt?

Veel heeft te maken met het feit dat persoonlijke voornaamwoorden in het Japans doorgaans niet worden uitgedrukt, tenzij om een klemtoon te leggen, of om aan te geven dat er van onderwerp wordt veranderd. Ja, zult u zeggen, dat kennen we ook wel uit andere talen zoals het Spaans. Inderdaad, maar daar kun je een en ander afleiden uit de vervoeging van het werkwoord. Bij *bebo*, *bebes* en *bebemos* weet je wie er drinkt. Maar Japanse werkwoorden kennen geen vervoegingen, althans niet op basis van de persoon, of van enkelvoud en meervoud.

Wat staat er in het Japans? わたしが買い物へ抱えて連れて行くときのほかは、自分ではとても行かないところでした。 Omgezet in het alfabet is dat: ‘Watashi ga kaimono e kakaete tsurete iku toki no hoka wa, jibun de wa totemo ikanai tokoro deshita.’ Letterlijk: ‘Het was een plek waar [ze], behalve wanneer ik boodschappen deed en [haar met me] meedroeg, uit zichzelf zelden of nooit naartoe ging.’ ‘Watashi’ betekent ‘ik’ en ‘ga’ is een partikel om aan te geven dat het voorafgaande substantief het grammaticale onderwerp is, maar dan wel uitsluitend van de bijzin waarin het staat. En daar zit hem juist het probleem met de Engelse vertaling. Dat er ‘watashi ga’ staat, duidt er namelijk op dat het onderwerp in de rest van de zin iets of iemand anders is dan de ‘ik’ die de boodschappen doet. Indien het wel om diezelfde ‘ik’ ging, had er na ‘watashi’ het partikel ‘wa’ moeten staan. Verder snijdt de Engelse vertaling ook geen hout binnen de context. ‘Die plek’ (ook al foutief ‘that way’ in het Engels) heeft niets met de vrouw of het jongetje te maken maar alles met de kat. Meer zeg ik niet om het verhaal niet te verklappen, maar wie het boek leest, zal begrijpen wat ik bedoel. Door zijn foute interpretatie van het onderwerp schrapt de Amerikaanse vertaler vreemd genoeg het hoofdpersonage, de kat, helemaal weg uit deze essentiële zin, en mist hij als het ware de clou van het verhaal.

Takashi Hiraide is voornamelijk een dichter en hij maakt wellicht daardoor die grammaticaal al zo vage, ambigue, impliciete Japanse taal nog een beetje extra vaag, ambigu en impliciet. Maar in het Nederlands kun je dat impliciete niet altijd behouden, omdat de grammatica je dwingt expliciete keuzes te maken, zoals hier het

uitdrukken van een persoonlijk voornaamwoord. Waarschijnlijk mede om deze reden was dit een van de moeilijkste boeken die ik ooit vertaalde.

De Amerikaanse vertaler slaat ook elders trouwens regelmatig de plank mis. Maar voor alle duidelijkheid: mijn verwijzing naar de Engelse versie heeft een bijbedoeling, maar dat is niet het uithalen naar een collega, wel het hekelen van bepaalde Nederlandse uitgeverijen die onbegrijpelijk genoeg nog steeds Japanse romans laten vertalen via het Engels. Hoewel de valkuilen van een tussenvertaling welbekend zijn, gebeurde het de afgelopen jaren met werk van Yoko Ogawa, Ryu Murakami en Natsuo Kirino. Boodschap aan de respectieve redacties van Mistral, De Arbeiderspers en Sijthoff: je kunt dat maar beter laten. Want je mist weleens een clou.

En niet alleen een clou trouwens. In lezingen wijs ik geregeld op de problematische Engelse vertaling van sommige boeken van Haruki Murakami, meer bepaald de verminking in de naam van politieke correctheid of regelrechte censuur (zo drinkt een meisje van dertien in *Dans dans dans* een pina colada, maar in *Dance Dance Dance* is dat een *fruit punch*). Mijn boodschap geldt dan ook evenzeer voor de vertalers die ingaan op een aanbod om met een Engelse tussenvertaling te werken. U bewijst er niemand een dienst mee. De auteur niet, de lezer niet, uw collega's niet, en uzelf al helemaal niet.